

Република Србија
Универзитет у Београду
Факултет политичких наука

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ

На седници Наставно-научног већа одржаној 14. новембра 2024. године именована је комисија за преглед и оцену докторске дисертације кандидаткиње Тијане В. Речевић Крстић, под насловом “The Role of Public in Foreign and Security Policy: The Relationship Between Policymakers and Public Opinion from a Constructivist Perspective” у саставу: проф. др Драган Ђукановић, редовни професор Универзитета у Београду – Факултета политичких наука, проф. др Џенифер Мицен (Jennifer Mitzen), редовна професорка Државног универзитета у Охају, и доц. др Марко Ковачевић, доцент Универзитета у Београду – Факултета политичких наука. Након прегледа рада, Комисија подноси Наставно-научном већу Факултета политичких наука Универзитета у Београду:

РЕФЕРАТ О ЗАВРШЕНОЈ ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

1. Основни подаци о кандидаткињи и дисертацији

Тијана В. Речевић Крстић (1992) је докторанткиња и асистенткиња на Факултету политичких наука Универзитета у Београду. Докторске академске Међународне и европске студије на Факултету политичких наука уписала је академске 2017/2018. године. Током докторских студија, Тијана је била добитница стипендије Мисије ОЕБС-а у Србији, као и стипендије Go Styria аустријске покрајине Штајерске за докторски истраживачки боравак на Универзитету у Грацу током зимског семестра 2021/2022. године. Као стипендисткиња програма америчког Стејт департмента под називом „Study of the US Institute for Scholars on the US Foreign Policy”, намењеног младим истраживачима и предавачима америчке спољне политике, усавршавала се током 2021. године и на Универзитету у Делаверу у савезној држави Делавер, САД.

Мастер академске Студије конфликта, кандидаткиња је завршила на Лондонској школи економије и политичких наука (London School of Economics and Political Science – LSE)

током 2016/2017. академске године са изузетним успехом (Diploma with Distinction), као добитница стипендије Чивнинг (Chevening) владе Уједињеног Краљевства. Њен завршни рад, под насловом “Transitional Justice Beyond EU Conditionality: Post-Accession Backsliding in Croatia from a Rational Institutionalist Perspective”, награђен је као најбољи мастер рад на програму у тој академској години. Претходно, септембра 2016. године, Тијана је завршила мастер студије Међународне безбедности, на Факултету политичких наука Универзитета у Београду, на програму Међународна безбедност, са просечном оценом 10 и завршним радом под насловом “ Утицај миграционе кризе 2015. и 2016. године на нормативну моћ Европске уније”. Основне академске Међународне студије, завршила је на Факултету политичких наука јула 2014. године са просечном оценом 9,93. Током мастер и основних академских студија, Тијана је била добитница стипендије Доситеја Министарства омладине и спорта Републике Србије.

У звање асистенткиње на Одељењу за међународне студије на Факултету политичких наука Универзитета у Београду, у ужој научној области Међународне безбедности, кандидаткиња је изабрана новембра 2023. године. На истом факултету, у периоду од 2018. године до 2021. године била је запослена у звању истраживача-приправника, а потом од 2021. до 2023. године у звању истраживача-сарадника. Током летњег семестра 2017/2018. године, она је била ангажована као сарадник-демонстратор на предмету Политички систем Србије. Од зимског семестра исте академске године до данас, ангажована је на предметима Увод у студије безбедности и Безбедност Србије на основним академским студијама, као и на предметима Критичке студије безбедности, Европска безбедност, Управљање сектором безбедности, Регионални мир и безбедност кроз филмове, Студије развоја: приступи, актери и проблеми, на мастер академским студијама.

Области академских интересовања кандидаткиње Речевић Крстић су теорије међународних односа, безбедности и спољне политике, спољна и безбедносна политика Србије, евроатлантска безбедност, савремени балкански односи, као и институционални дизајн у подељеним и пост-конфликтним друштвима. У овим областима она је до сада објавила више научних радова у домаћим и међународним научним часописима, као и поглавља у зборницима. Међу релевантним објављеним радовима, налазе се:

- Ejdus, Filip, Tijana Rečević, and Marko Kovačević. 2022. “Military Dynamics, Conventional Arms Control, and Regional Security in the Western Balkans.” In: *Peace And Security in the Western Balkans: A Local Perspective*, edited by Nemanja Džuverović and Vèra Stoiarová, 129–156. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003276661>. (M13)
- Ejdus, Filip, and Tijana Rečević. 2021. “Ontological Insecurity as an Emergent Phenomenon: Bottom Up Securitisation of Migration in Serbia.” *European Psychologist* 26 (1): 29–44. <https://doi.org/10.1027/1016-9040/a000419> (M21)
- Rečević, Tijana. 2021. „Međunarodni uticaj na demokratiju u Srbiji.“ U: *Podrivanje demokratije: Proces i institucije u Srbiji od 2010. do 2020. godine*, ur. Dušan Spasojević, 225–251. CRTA. (M45)
- Rečević, Tijana, Milan Krstić. 2019. “Svi na istoj strani? Kako spoljopolitički odlučioi objašnjavaju vojnu neutralnost, a kako je građani shvataju.” U: *Saradnja Srbije sa evroatlantskom zajednicom*, ur. Stefan Surlić, 16–29. Fakultet političkih nauka i Institut za evropske poslove. (M45)
- Rečević, Tijana. 2019. “Violent Extremism in the Context of Migrant Crisis: Evidence from Serbia”. In *Extremism and Violent Extremism in Serbia: 21st Century Manifestations of an Historical Challenge*, edited by Valery Perry, 281–387. Hannover: ibidem Press. <https://doi.org/10.1515/soeu-2020-0019> (M13)
- Речевић, Тијана. 2018. “Европеизација колективних сећања: Сећање на Други светски рат у проширеној Европској унији.” *Политичка ревија*, 14/2018, 47–67. <https://doi.org/10.22182/pr.5842018.3> (M51)
- Речевић, Тијана. 2015. “Утицај хрватског уласка у НАТО и Европску унију на безбедност Балкана.” *Политика националне безбедности*, 1/2015, 119–138. <https://doi.org/10.22182/pnb.12015.6> (M51)

Током докторских студија, колегиница Речевић Крстић је учествовала на неколико релевантних међународних научних скупова укључујући годишње конвенције Удружења за међународне студије (International Studies Association – ISA) 2020, 2021, 2022, 2023. године, конференције Централно и источноевропског удружења за међународне студије (Central and East European International Studies Association – CEEISA) 2019. и 2024. године, као и на годишњој конференцији Европског конзорцијума за истраживање политике (European Consortium for Political Research – ECPR) 2019. године.

Поред тога, кандидаткиња је била ангажована и на неколико истраживачких пројеката у којима је учествовао Факултет политичких наука, попут пројекта “Geo-Power Europe”, који се финансира из програма Хоризонт Европа Европске уније, пројекта “Monitoring and Indexing Peace and Security in the Western Balkans” који финансира Фонда за науку Републике Србије, пројекта “Fighting Together, Moving Apart at the Age of Brexit and Trump”, подржаном од стране Фолксваген Фондације, као и пројекта “Regional Security

Knowledge Hub“ који спроводи Центар за међународну безбедност Факултета политичких наука уз подршку Мисије ОЕБС-а у Србији.

Кандидаткиња је истраживачица Центра за међународну безбедност Факултета политичких наука, као и извршна уредница научног часописа *Journal of Regional Security* (M23) који издају Факултета политичких наука и Београдски центар за безбедносну политику. Чланица је Удружења за међународне студије (International Studies Association – ISA) и Централно и источноевропског удружења за међународне студије (Central and East European International Studies Association – CEEISA).

Поред академског, Тијана има професионално искуство рада у представништву Агенције Уједињених нација за избеглице Београду, као и праксу у политичком сектору Делегације Европске уније у Београду. Она је досад овладала напредним знањем енглеског језика, као и основним знањем немачког и шпанског језика.

У погледу форме и садржаја, дисертација је урађена у складу са правилима Универзитета у Београду и Факултета политичких наука: А4 формата, фонт Times New Roman, проред 1, маргине 20мм. Дисертација заједно са прилозима и списком коришћене литературе има укупно 327 страна, укључујући и насловне стране, сажетке на енглеском и српском језику, садржај, биографију кандидаткиње, као и неопходне потписане изјаве о ауторству, о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада и изјава о коришћењу. Основни текст дисертације са списком коришћене литературе има 288 страна. Приложени списак коришћене литературе који сачињава 578 јединица и укључује монографије, научне чланке, докторске дисертације, примарне изворе и изворе са интернета (стр. 258-288).

Дисертација кандидаткиње се састоји из осам поглавља: увода, шест тематских целина и закључка. Поглавља су представљена према следећем распореду: Introduction (поглавље 1); The Puzzling Role of Public in Foreign and Security Policy (поглавље 2); Foreign Policy Stickiness Through Ontological Security Lenses (поглавље 3); Methodological Framework (поглавље 4); Serbia’s Multifaceted Policy of Security and Defence Cooperation and Its Stickiness Among the Public (поглавље 5); Common Sense and International Relations in Serbia (поглавље 6); Uneven Stickiness of Serbia’s Security and Defence Cooperation Policy: An Assessment of the Proposed Mode (поглавље 7); Conclusion (поглавље 8).

2. Предмет, циљ и аргументација дисертације

Докторска дисертација кандидаткиње Тијане Речевић Крстић има за циљ да допринесе академској расправи о једном од фундаменталних питања међународне политике и спољне политике: о улози јавности и, следствено томе, односу између креатора спољне политике, односно доносилаца одлука, и јавног мњења. Као што је већ наведено, постојећа литература открива да су и сагласност и несагласност између ова два актера у спољној политици могући, показујући да доносиоци одлука понекад могу релативно лако да уведу или напусте одређену спољну политику, док у другим случајевима не успевају да добију довољну подршку јавности упркос значајним напорима. У намери да допринесе постојећем теоријском знању о још увек загонетном утицају јавности на спољну политику, ова дисертација настоји да препозна и утврди друштвене механизме и процесе који стоје у основи узајамно конституишућег и ограничавајућег односа између креатора спољне политике и јавног мњења у овом домену. Стога, иако усвојени теоријски оквир касније омогућава даље конкретизације и додатна истраживачка потпитања, централни проблем и средишње питање овог истраживања гласи: зашто, када и како су доносиоци одлука у спољној и безбедносној политици ограничени јавним мњењем?

Са намером да се заузме релациони и конструктивистички приступ у разумевању односа између јавности и елита, у дисертацији се фокус помера са делатника – било да је реч о јавности или елитама – на концепције спољних политика као „места” где се они састају, сусрећу или разилазе, утичу једни на друге и крећу се кроз друштвене структуре у којима су укореењени. Другим речима, како би додатно расветлила мешовите налазе о томе зашто, када и како се јавност и елите међусобно слушају и прате, дисертација се бави и конкретнијим питањем: зашто поједине спољне политике, које предлажу креатори политике, показују различите нивое „лепљивости” међу јавним мњењем? Пратећи изворно значење термина “лепљивост” као особине да нешто лако и добро пријања, остаје причвршћено или траје (нпр. према Collins Dictionary), неједнака лепљивост спољне политике – у складу са обимном литературом о односу између

јавности и елита у спољној политици – манифестује се на два значајна начина: у томе колико лако креатори политике могу да уведу одређену спољну политику и колико лако је могу напустити. Дубље разумевање концепта „лепљивости” спољне политике омогућава расветљавање покретачких фактора, отпорности и динамике сагласности или несагласности између јавности и елита у читавом циклусу спољне политике. Ова анализа тиме наглашава кључну улогу јавности у обликовању прихватања, очувања или напуштања спољне политике.

Како би понудила ново теоријско објашњење централног истраживачког питања које се односи на улогу јавности и однос између креатора политике и јавног мњења у спољној и безбедносној политици, кандидаткиња се у дисертацији првенствено ослања на студије онтолошке безбедности у оквиру међународних односа које су постале препознате по свом инсистирању да постоји још један вид безбедности поред физичке и материјалне – безбедност сопства и/или идентитета. Произашла из психоанализе (Laing 1965), са претпоставком да је индивидуални идентитет најбоље разумети као „као друштвену конструкцију, формирану и одржавану кроз праксе и односе са другима, укључујући и нашу укореењеност у друштвене структуре”, онтолошка безбедност је најпре унапређена у социологији (Giddens 1991). Пратећи изворно значење онтолошке безбедности у психоанализи, која третира „стабилан осећај сопства” као једну од фундаменталних психосоцијалних потреба, Гиденс је дефинисао онтолошку безбедност као „самопоуздање које већина људи има у континуитет свог идентитета и постојаност социјалног и материјалног окружења у којем делују” (Giddens 1991, 92).

Ослањајући се углавном на Гиденса, неколико аутора касних 1990-их и раних 2000-их година почело је да користи концепт онтолошке безбедности за испитивање сукоба и насиља у међународним односима (Wendt 1994; Huysmans 1998; McSweeney 1999). Прегледајући релевантну литературу, кандидаткиња увиђа да је оно што је започело као концептуална иновација, међутим, убрзо се развило у широку научну област која је уверљиво показала да „безбедност коју државе траже има више димензија него што је то конвенционална анализа међународних односа претпостављала” (Mitzen and Larson 2017). Иако се све студије онтолошке безбедности у оквиру међународних односа не баве спољном политиком, нова литература је истраживала како државе интернализују своје самопоимање и идентитете у процесе, изборе и исходе спољне политике. Како

закључују Мицен и Ларсон у свом вредном прегледу студија онтолошке безбедности у спољној политици, два кључна питања заокупљају истраживаче: „како исходи спољне политике, када се разматрају из перспективе онтолошке безбедности, одступају од исхода који би се предвидели конвенционалним приступом државним интересима у међународним односима?” и „како процес креирања спољне политике постаје сложенији услед захтева за онтолошком безбедношћу?” (Mitzen and Larson 2017, 5).

Међутим, како кандидаткиња запажа, увиди о томе чије „осећање сопства” тачно има значај када је реч о спољној политици држава нису лако уочљиви у оквиру студија онтолошке безбедности, јер се анализа односа између јавности и елита не налази само у истраживањима која се баве спољном политиком, већ и у скоро свим другим областима ове дисциплине. Чак и унутар литературе која се примарно бави спољном политиком, кључне дебате – попут оних које се тичу нивоа и јединица анализе, степена свесности, концепта „сопства” и улоге афеката – остају отворене, нудећи различите увиде у питање чији осећај сопства има пресудан значај. Ипак, упркос разноликости приступа, већина студија ипак приказује елите као углавном неосетљиве на онтолошке потребе у вези са идентитетским наративима, сугеришући да је манипулација наративима од стране елита оно што друштву обезбеђује онтолошку безбедност. Овакво представљање елита као неограничених и моћних ствара утисак да је дуготрајна онтолошка криза или трајни раскорак између њиховог наратива спољне политике и осећаја (не)безбедности јавности мало вероватан. Међутим, иако литература пружа солидне доказе да елите имају простор за манипулацију ставовима јавности о спољној политици, она такође упозорава да се овај простор не сме подразумевати, јер су механизми који им омогућавају ту манипулацију још увек „теоријски недовољно развијени” (Mitzen и Larson 2017, 13). Другим речима, иако неке студије тврде да елите могу да уводе „свакојачке промене све док је одржана смислена веза између ‘пре’ и ‘после’” (Berenskoetter 2014, 279), још увек је мало покушаја да се теоријски осветле и објасне механизми који утичу на то да ли ће јавност прихватити наративе елита или ће их одбити.

Како би додатно теоријски осветлила ове механизме, те подстакла преко потребну расправу о „осећају сопства” који потиче из такозваног „система основног поверења” (Mitzen 2006, 346), дисертација се ослања на концепт „здравог разума” (*common sense*) као фундаменталног нивоа практичне интелигенције, односно способности доношења

тренутних и исправних процена заснованих на комбинацији искуства, логике и урођених когнитивних способности (нпр. Rosenfeld 2011). Дубоко укореван у индивидуалном и колективном несвесном, здрав разум се, према бројним дефиницијама понуђеним у дисертацији, доживљава као спој интуиције, посматрања и разумевања друштвених норми и конвенција које омогућавају да свет већину времена делује природно и предвидиво. Овај основни интерпретативни систем, заснован на знању које појединци често не могу свесно да објасне како су стекли, омогућава људима да живе на начин који се подразумева као „разумљив”, „прикладан” и „прихватљив”. Ово је, како кандидаткиња истиче, у складу са Гиденсовим концептом „природних ставова” који почива на „заједничком – истовремено непроверивом и непобитном – оквиру стварности” (Giddens 1991, 36). Тај оквир стварности садржи унапред припремљене одговоре на „питања о нама самима, другима и објективном свету која морају бити прихваћена како би се наставило са свакодневним активностима” (Giddens 1991, 37).

Приликом концептуализације здравог разума као крајњег механизма онтолошке безбедности, кандидаткиња се ослања на „конструктивизам здравог разума” (common sense constructivism) Теда Хопфа (Hopf 2013). Међутим, Хопфова концептуализација, која се ослања искључиво на Грамшија (Gramsci 1971), наглашава превасходно когнитивну димензију здравог разума, док афективни аспект остаје нетеоретизован. Отуда, ослањајући се на различите интерпретације здравог разума у филозофији, психологији, па чак и социјалној неуронауци (Dewey 1948; Greenwood 1991; Damasio 1994; Bloom 2005; Ratcliffe 2006; Bogdan 2008; Andrews 2012; Holmes 2013, 2015; Prodanović 2022), кандидаткиња настоји да унапреди тренутно разумевање здравог разума у студијама спољне политике тако што расветљава афективни део здравог разума који има снажан утицај на расуђивање, а који не мора бити усклађен са когнитивним аспектом.

Стога, обогаћујући постојеће теоретске оквире увидима из литературе о когнитивно-афективној интеракцији у формирању уверења и система веровања који утичу на доношење одлука у међународној политици, ова дисертација дефинише здрав разум у међународним односима као скуп прихваћених ставова о принципима међународних односа који пружају когнитивно-афективну интерпретативну шему за процену тога

како би се „сопство” (обично држава) требало понашати на међународној сцени, односно која спољна политика делује „смислено”.

Коначно, полазећи од унапређеног концепта здравог разума у међународним односима као врхунског механизма онтолошке безбедности, ова дисертација предлаже оригинални модел „лепљивости” спољне политике, који има за циљ да допринесе разумевању односа између јавности и елита и постојећем знању о томе када, зашто и како су креатори спољне политике ограничени јавним мњењем. Лепљивост спољних политика се теоретише као зависна од когнитивно-афективне интеракције која обликује доминантну интерпретативну шему здравог разума у друштву. Основна претпоставка је да ће спољна политика коју предложе креатори политике (а која је у складу са фундаменталним одговорима о томе како функционишу међународни односи, и који су укорењени у интерпретативном оквиру здравог разума јавности) бити непосредно и лако препозната као „смислена” од стране јавности и, сходно томе, биће „лепљивија”. С обзиром на двојну природу интерпретативне схеме здравог разума, што се више нека спољна политика поклапа са обе димензије – когнитивном и афективном – то ће бити „лепљивија”.

На основу предложеног модела, постоје три главна типа спољних политика, при чему је сваки од њих карактерисан различитим односом између јавности и елита. Прво, ако спољна политика резонује и са когнитивном и са афективном шемом јавног здравог разума, највероватније ће бити „лепљива” спољна политика. То значи да ће елите моћи лако да је уведу, али ће бити снажно ограничене у настојању да је касније напусте, због јаке привржености јавности. Друго, ако спољна политика не резонује ни са когнитивном ни са афективном шемом јавног здравог разума, највероватније ће бити „нелепљива” спољна политика. У том случају, елите ће се суочити са значајним ограничењима приликом њеног увођења, али ће је моћи релативно лако напустити, јер јавност неће развити осећај привржености. Треће, ако спољна политика резонује или са когнитивном или са афективном шемом јавног здравог разума, али не са обе истовремено, биће у питању „полулепљива” политика. Уколико политика резонује са когнитивном шемом, али не и са афективном, елите ће је моћи релативно лако и увести и напустити. Насупрот томе, ако политика резонује са афективном шемом, али не и са когнитивном, елите ће имати тешкоће у њеном увођењу, али и у њеном напуштању.

Имајући у виду коришћени теоријски оквир, може се рећи да предмет ове дисертације у ширем смислу спада у оквире студија међународних односа, као дисциплине политичких наука. Конкретније, смештен је на раскршћу две потдисциплине међународних односа: спољнополитичке анализе и студија међународне безбедности. Истражујући однос између јавности и елита у друштву, као и њихово актерство у политичком процесу, дисертација се, међутим, умногоме ослања и на теоријске концепте и увиде из социологије (опште и политичке) и психологије (социјалне, когнитивне и политичке), те се целокупни приступ може описати као интердисциплинарни.

Пружајући ново теоријско објашњење улоге јавности и односа између креатора политике и јавног мњења кроз истраживање здравог разума као крајњег механизма онтолошке безбедности, ова дисертација има за циљ да допринесе сазнањима у више научних области на које се ослања. Најшире посматрано, ослањајући се на увиде из студија онтолошке безбедности, предложено теоријско објашњење инсистира на снажнијем укључивању идентитета у дебату у спољнополитичкој анализи о односу јавности и елита. Овим приступом се нуди алтернативна перспектива у односу на доминантни материјализам и позитивизам у дебати о улози јавног мњења у спољној политици, сугеришући да интерпретативни приступи могу пружити боље разумевање друштвених процеса и структура који утичу на различите динамике на различитим нивоима између елита и јавности, међусобно их конституишући и ограничавајући. Друго, из предложеног теоријског објашњења „лепљивости” спољне политике развија се нова научна типологија питања спољне политике, која наглашава често занемарену категорију брзине и лакоће (не)слагања између јавности и елита. Теоретизација „лепљивости” спољне политике, која произилази из оригиналног објашњења процеса и услова под којима су креатори спољне политике највише ограничени јавним мњењем, доприноси не само овој конкретној дебати већ и ширем знању о питањима, улогама и процесима у спољној политици. На крају, повезујући ову тему још чвршће са конструктивистичким приступима у међународним односима, ово истраживање одговара на позиве за „излазак из еклектицизма” у спољнополитичкој анализи и бољу интеграцију његових налаза у главне парадигме у међународним односима – али на начин који не би угушио његов „слободнолебдећи” фокус на актере, већ би му помогао да избегне „интелектуално гушење” (Morin и Raquin 2018, 341).

Ослањајући се на основне претпоставке студија онтолошке безбедности кроз теоретизацију здравог разума као крајњег механизма онтолошке безбедности, предложени теоријски аргумент такође нуди нови допринос кључним дебатама у овој развојној научној области. Он подстиче размишљање о томе какав „смисао” подупире стабилност сопства и како здрав разум омогућава тренутно усклађивање перцепција јавности и елита о одговарајућој спољној политици, што је кључно за очување онтолошке безбедности у друштву, како у редовним тако и у кризним ситуацијама. Даље, аргументујући да је афективна снага националних наратива најмање подједнако важна као и њихова дискурзивна форма, ово истраживање унапређује разумевање различитих емоција и афеката који доприносе одржавању онтолошке безбедности. Ови напори имају за циљ расветљавање „теоријски недовољно развијених” (Mitzen и Larson 2017, 12) механизма који омогућавају елитама да манипулишу „осећајем сопства” јавности и њеним осећајем онтолошке безбедности. Проширивањем нашег разумевања како елите и јавност реагују на сигнале из тзв. „природних ставова”, који служе одржавању „система основног поверења” (Mitzen 2006а), ово истраживање помаже у објашњењу када, зашто и како настају онтолошке кризе, као и како се онтолошка безбедност обнавља и одржава у области међународних односа и спољне политике. Другим речима, теоретизујући здрав разум као друштвено конструисани, подразумевани оквир додатно расветљава основни систем поверења који одржава наш осећај сопства и континуитета света, тиме омогућавајући онтолошку безбедност.

Примарни емпиријски допринос овог истраживања је у обезбеђивању оригиналних података о кључним питањима спољне политике Републике Србије. Иако се у постојећој литератури често наглашава да је јавност значајан фактор у обликовању спољне и безбедносне политике у Србији – и често као препрека за њену промену – дубље истраживање друштвених структура и процеса који јавности додељују ову „вето моћ” и даље недостаје. Штавише, мапирање здравог разума који деле елите и јавност је посебно драгоцено, јер његове импликације превазилазе овај конкретну студије политике безбедносне и одбрамбене сарадње и осветљавају различите спољне политике у Србији. Шири емпиријски допринос ове студије лежи у њеном усклађивању са све гласнијим позивима за више налаза о улози јавног мњења ван контекста САД. Стога, пружајући оригиналне податке о спољној политици Србије, ово истраживање има за циљ да допринесе и ширем проучавању спољне и безбедносне политике малих, слабих, постконфликтних или нелибералних држава.

Друштвени допринос овог истраживања лежи у његовом доприносу разумевању практичног и нормативног значаја јавног мњења у спољној политици. Препознавање зашто неке политике одмах дубоко одјекују у јавности, док се друге одбацују упркос напорима креатора политике, кључно је за развој реалистичнијих стратегија комуникације и преговарања на свим нивоима. Закључно, ова дисертација тврди да испитивање здравог разума, као једног од кључних покретача „лепљивости” спољне политике, пружа обећавајући истраживачки правац, који може допринети бољем уравнотежењу између домаће легитимности и међународних стратешких императива које државе теже да постигну кроз своју спољну политику. Бавећи се једним од основних питања политике, ово истраживање тежи да подстакне одговорније креирање спољне политике, у којој и јавност и елите преузимају већу одговорност за своју улогу и деловање у глобалној политици.

3. Кратак опис садржаја дисертације

Прво поглавље (увод) предочава предмет истраживања, објашњава његову релевантност и поставља кључна истраживачка питања дисертације. У уводу су дефинисани кључни истраживачки елементи и појмови, кључни теоријски и друштвени циљеви, те је укратко изложен методолошки оквир којим ће се они остварити.

Друго поглавље доноси преглед литературе о односу између јавности и елита у спољнополитичком одлучивању. Полазећи од литературе унутар области спољнополитичке анализе, поглавље разматра главне теоријске и емпиријске правце развоја овог истраживачког поља у последњих седам деценија. Анализа се не ослања само на хронолошки преглед дебата о улози јавног мњења у спољној политици, већ даје критички приказ кључних тематских и методолошких приступа. Кроз поређење различитих приступа у истраживањима усмереним како на јавност, тако и на доносиоце одлука, преглед литературе расветљава напредак у разумевању ове динамике који је довео до постепеног напуштања тзв. Алмонд-Липмановог консензуса из 1950-их година о нестабилном, а отуда и за истраживачке међународних односа небитном мишљењу јавности о спољној политици. Критички процењујући доминантне позитивистичке приступе у спољнополитичкој анализи, поглавље указује на потребу за већим ослањањем на конструктивистичке методе у проучавању односа између јавности и елита у спољној политици, што је у складу и са тзв. „унутрашњим заокретом” у

међународним односима. Коначно, на основу налаза из литературе, која показује да је сагласност између јавности и елита понекад могућа одмах, понекад немогућа, а понекад само делимично остварива, поглавље уводи концепт неједначене „лепљивости” спољних политика, односно варијабилне лакоће с којом одређене спољне политике бивају усвојене или напуштене у односу на ставове јавности.

Треће поглавље представља теоријски оквир дисертације који управо тежи да одговори на потребу за конструктивистичким приступима у изучавању ове теме. Ослањајући се на постојећу литературу о онтолошкој сигурности и спољној политици, а посебно на дебату о нивоу и јединици анализе, поглавље најпре разматра како потреба за стабилним осећајем сопства и идентитета утиче на спољнополитичке одлуке и, с тим у вези, чији идентитет и осећај сопства имају кључну улогу у одабиру спољне политике. Полазећи од изворног теоријског оквира онтолошке сигурности из психологије и социологије, поглавље потом уводи концепт „здравог разума” као основног механизма онтолошке сигурности. Кроз интердисциплинарни приступ, ослонцем на постојећа разматрања овог концепта у међународним односима (превасходно код Теда Хопфа), али и на увиде из богате литературе о здравом разуму у психологији, социологији, друштвеној теорији, али и друштвеној неуронауци, кандидаткиња нуди унапређену теоретизацију и операционализацију улоге здравог разума у међународним односима и спољној политици кроз боље расветљавање когнитивно-афективне шеме која га подупире. На крају, у складу с истраживачком загонетком из првог поглавља, ово поглавље представља оригинални теоријски модел лепљивости спољне политике и формулише кључне хипотезе дисертације.

Четврто поглавље описује методолошки оквир истраживања, укључујући избор студије случаја, примарне и секундарне изворе, методе прикупљања и анализе података. У складу с теоријским моделом, истраживање је организовано у три фазе, а ово поглавље објашњава кључне методе и изворе у свакој од фаза. Након што објасни зашто је вишедимензионална политика безбедносне и одбрамбене сарадње Републике Србије оптимална студија случаја за овај истраживачки подухват, кандидаткиња наводи да ће, у првој фази, канцеларијско истраживање и налази из спроведених интервјуа послужити опису безбедносне и одбрамбене сарадње Србије са ЕУ, НАТО-ом и Русијом, као и њене политике војне неутралности. Друга фаза мапира доминантне представе елита о међународним односима, ослонцем на анализу дискурса и анализу

садржаја стратешког оквира Републике Србије, те поглавље нуди детаљан опис ширег тумачења стратешког оквира, као и примарне грађе која је с тим у вези анализирана. Након тога, зворазумска интерпретативна шема јавности се анализира на основу истраживања јавног мњења спроведеног за потребе дисертације, те поглавље даје кратак опис методологије и упућује на релевантне прилоге. Трећа фаза истражује „лепљивост” ових политика кроз анализу односа између јавног мњења и спремности доносилаца одлука да их уведу, одрже или напусте, ослоном на квантитативне статистичке методе, па поглавље даје кратак опис овог поступка. На крају поглавља, укратко се расправља о предностима и ограничењима истраживачког дизајна примењеног у дисертацији.

Пето поглавље представља прво од три емпиријска поглавља, постављајући основу за детаљније анализе у наредним деловима дисертације. Поголавље најпре даје сажет преглед четири кључне политике безбедносне и одбрамбене сарадње Републике Србије, те указује на потенцијална одступања између спољнополитичких приоритета власти и ставова јавности о четири кључне политике. Стога, након прегледа развоја безбедносне и одбрамбене политике Републике Србије у протекле две деценије и анализе постојеће литературе о смислености и одрживости њеног вишеслојног приступа, поглавље разматра податке о нивоу информисаности и ставовима јавности о тим политикама. Иако доступни подаци о четири политике нису једнако доступни и потпуни, кандидаткиња указује да они пружају довољно поуздан увид у неуједначену „лепљивости” ових политика: војна неутралност и сарадња с Русијом показују се као веома лепљиве, сарадња с ЕУ је делимично лепљива, док је сарадња с НАТО-ом оцењена као слабо лепљива или потпуно нелепљива. Ово представља кључну емпиријску загонетку у дисертацији.

Шесто поглавље анализира здрав разум о међународним односима међу доносиоцима одлука и јавности у Србији. Најпре се излаже интерпретативни оквир елита, укључујући доминантне претпоставке и научене лекције о приступу Србије питањима безбедности и одбране, садржане у стратешком оквиру током протекле две деценије. Анализа садржаја и дискурса омогућавају разлагање овог оквира на три кључна сегмента: да ли треба сарађивати у области безбедности и одбране, како и с ким. Ови елементи се затим посматрају кроз призму њихових когнитивних и афективних одредница, поткрепљени релевантним цитатима и графичким приказима. Након тога,

анализира се интерпретативна шема јавности, пратећи методолошке смернице истраживања. На крају, поглавље упоређује здраворазумску шему елита и јавности, идентификујући потенцијална одступања у њиховим погледима и последице које та одступања могу имати на неуједначену лепљивост спољне политике Србије у области одбрамбене и безбедносне сарадње.

Седмо поглавље доноси статистичке налазе о вези између интерпретативне шеме здравог разума и јавног мњења о специфичним спољнополитичким опцијама. Анализира се у којој мери јавност види поједине спољнополитичке одлуке као аутоматски 'смислене' или 'бесмислене'. Посебан фокус је на доследности или контрадикторностима у јавним ставовима, као и на снази међусобних веза међу кључним тврдњама које обликују јавно мњење о конкретним спољнополитичким опцијама. На основу мапирања доминантних здраворазумских интерпретација јавности, поглавље идентификује „типичне” присталице и противнике сваке од четири анализираних спољнополитичке оријентације. Закључак поглавља осветљава аналитичку вредност оквира здравог разума за разумевање лепљивости спољне политике и даје ширу рефлексију о перспективама његових промена у будућности.

Осмо поглавље (закључак) обједињује кључне теоријске и емпиријске налазе, дискутује њихов допринос дебатама унутар студија онтолошке сигурности и спољнополитичке анализе, те њихов значај за проучавање спољне политике Србије. На крају, критички се разматрају предности и ограничења предложеног модела и дају препоруке за будућа теоријска и емпиријска истраживања.

4. Остварени резултати и научни допринос дисертације

Не удаљавајући се у потпуности од позитивистичких тенденција у области спољнополитичке анализе, ово истраживање се ослања на конструктивистички и интерпретативистички приступ, дајући неколико значајних теоријских доприноса изучавању улоге јавности у спољној и безбедносној политици. Ослонцем на студије онтолошке безбедности у спољној политици, кроз унапређен концепт здравог разума у међународним односима, дисертација уводи иновативни конструктивистички оквир за истраживање и разумевање улоге јавности и односа између доносилаца одлука и

јавности у спољној политици. Истражујући здрав разум као кључни механизам онтолошке безбедности и његов дискурзивни израз као идеациону структуру у којој се доносиоци одлука и јавност сусрећу, разилазе и узајамно ограничавају, дисертација наглашава одређени степен аутономије у њиховом деловању, као и њихову улогу у повратном обликовању самих структура у којима делују. Такав приступ омогућава истраживање извора и процеса који доприносе разумевању мешовитих налаза о (не)повезаности између доносилаца одлука и јавног мњења у постојећој литератури о улози јавности у спољној политици, како у смеру „одозго-надоле,” тако и „одоздо-навише”. Ова дисертација, дакле, унапређује постојеће теоријска сазнања о улози јавног мњења у спољној и безбедносној политици, нудећи важне теоријске доприносе студијама онтолошке безбедности и спољнополитичкој анализи.

Укратко, оригинални модел „лепљивости” спољне политике представљен у овој дисертацији наглашава неопходност стабилног осећаја сопства у управљању преговарањем између јавности и елита у области спољне и безбедносне политике. Једна од основних претпоставки модела је да здраворазумски интерпретативни оквири које елите и јавност имају о међународним односима, могу олакшати или отежати како тренутне, тако и дугорочне споразуме и неслагања о спољнополитичком курсу земље. Осветљавајући непосредност, неконзистентност и афективно-когнитивну интеракцију која је у основи шеме здравог разума, модел „лепљивости” спољне политике предложен у овој дисертацији нуди нове теоријске и емпиријске доприносе разумевању односа јавности и елита унутар динамике онтолошке безбедности. Демонстрирајући да је здрав разум један од кључних механизма који или омогућава или ограничава манипулацију потребама јавности за онтолошком безбедношћу од стране доносилаца одлука, ова дисертација доприноси и текућим расправама о јединици анализе, нивоу анализе и нивоу свести у студијама онтолошке безбедности спољне политике. Поред тога, фокусирањем на оквир здравог разума и пружањем смерница о томе како га мапирати и анализирати, модел служи и као аналитички алат за раздвајање сложених појава на управљиве компоненте о интерпретативној анализи, омогућавајући систематску анализу утицаја идеационих структура на специфичне пољнополитичке исходе у одређеној држави.

Поред тога што представља погодан случај за даље теоретизовање односа јавности и елита у спољној политици из конструктивистичке перспективе студија онтолошке

безбедности, ова анализа истовремено пружа оригиналан емпиријски допринос проучавању спољне и безбедносне политике Србије. Ослањајући се на налазе из интервјуа и посебно дизајнираног истраживања јавног мњења, дисертација нуди јединствене увиде у улогу јавности у креирању спољне политике Србије, као и у начин на који доносиоци одлука перципирају и реагују на ставове јавности о овим питањима. Емпиријска потврда да се елите и јавност у Србији ослањају на интерпретативну шему здравог разума о међународним односима приликом процене и оправдавања различитих спољнополитичких опција као „смислених”, коју ова дисертација пружа, наглашава важност проучавања идеационих структура које омогућавају или отежавају друштвени консензус о кључним спољнополитичким питањима. Основне претпоставке о функционисању међународних односа и положају Србије у њима, које се често узимају здраво за готово, показале су се као статистички значајне у обликовању ставова јавности, играјући суштинску улогу у преговорима – отвореним или прећутним – између доносилаца одлука и грађана о томе шта чини смислену спољну политику за Србију. Приказујући у којој мери и на који начин је динамика увођења и спровођења безбедносне и одбрамбене сарадње у Србији условљена јавним мњењем, дисертација пружа значајне увиде не само у актуелни дизајн и стање ове политике, већ и у перспективе њене промене.

5. Закључак

Комисија утврђује да докторска дисертација кандидаткиње Тијане В. Речевић Крстић задовољава све формалне критеријуме прописане процедуром. Дисертација је израђена у складу са одобреном пријавом, критички анализира релевантну литературу, дефинише истраживачки проблем, развија оригинални теоријско-концептуални оквир и обухвата релевантну емпиријску студију случаја. Дисертација испуњава методолошке стандарде и ниво аргументације који се очекују у научном истраживању.

Имајући у виду све наведено, Комисија истовремено указује на то да истраживачки проблем који је кандидаткиња обрадила показује, с једне стране, научну релевантност, и с друге, везу са разматрањем важних проблема међународне политике и међународне безбедности. Општи циљ дисертације извире из потребе кандидаткиње да развије оригиналан конструктивистички оквир за разумевање улоге јавности у спољној и безбедносној политици и да то илуструје на примеру политике безбедносне и

одбрамбене сарадње Републике Србије. У том смислу, докторска дисертација представља јасан и оригиналан допринос теорији међународних односа и међународне безбедности, на интердисциплинаран начин истражујући и теоретизујући једно од фундаменталних питања о односу елита и јавности у спољној и безбедносној политици.

Имајући у виду да је докторска дисертација “The Role of Public in Foreign and Security Policy: The Relationship Between Policymakers and Public Opinion from a Constructivist Perspective”, кандидаткиње Тијане В. Речевић Крстић детаљно и уверљиво образложена, с јасним ослоном на широку теоријску литературу, као и да сам предмет истраживања представља оригинално усмерење, Комисија сматра да је рад испунио све предуслове за јавну одбрану, и предлаже Наставно-научном већу Факултета политичких наука да прихвати Извештај и одобри јавну одбрану докторске дисертације.

Комисија

Проф. др Драган Ђукановић

Универзитет у Београду – Факултет политичких наука

Проф. др Џенифер Мицен

Државни универзитет у Охају

Доц. др Марко Ковачевић

Универзитет у Београду – Факултет политичких наука

У Београду, 25. фебруара 2025. године